

Μαρίζα Ντεκάστρο

Κωνσταντινούπολη, 1453

Εικ. Σταμάτης Μπονάτσος

Κέδρος, Αθήνα 2017, σελ. 64

Είναι κοινά αποδεκτό- και απογοητευτικό- ότι μολονότι το εκπαιδευτικό σύστημα διαθέτει αρκετές ώρες στη διδασκαλία της ιστορίας σε κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης, οι μαθητές/τριες τελειώνοντας τις σπουδές τους, δεν γνωρίζουν ιστορία. Ένα μερίδιο ευθύνης αυτής της πραγματικότητας αποδόθηκε στα σχολικά εγχειρίδια, που αποτελούν τον βασικό άξονα διδασκαλίας και προσέγγισης της ιστορίας(ελληνικής και παγκόσμιας). Η συγγραφή των νέων σχολικών βιβλίων εστίασε τόσο στην αναδόμηση του περιεχομένου, όσο και στον τρόπο παρουσίασης των γεγονότων, ώστε να δοθεί βαρύτητα σε συγκεκριμένες περιόδους αλλά και με μια τάση σφαιρικότερης οπτικής και ερμηνείας των γεγονότων. Χωρίς να είμαι απολύτως βέβαιη, εικάζω ότι έχει ακολουθηθεί στη συνέχεια η συνήθης τακτική του αρμόδιου φορέα που αφορά στην αξιολόγηση του βαθμού αφομοίωσης της γνώσης της ιστορίας από τα παιδιά, με βάση τα νέα δεδομένα της συγγραφής. Το ερώτημα παραμένει ανοικτό: Γιατί τα παιδιά δεν συγκρατούν τις γνώσεις που ενδεχομένως αποκτούν έστω και μηχανικά, σχετικά με την ιστορία κατά τη διάρκεια των 12 ετών μαθητείας τους;

Προφανώς δεν είναι απλή και εύκολη η απάντηση και εξαρτάται από πολλές συντεταγμένες. Όμως προσωπικά θεωρώ ότι ο τρόπος αφήγησης και παρουσίασης ενός ιστορικού γεγονότος, είναι ένας σημαντικός παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει όχι μόνο το βαθμό κατανόησης, αφομοίωσης και ερμηνείας των ιστορικών δρώμενων, αλλά κυρίως να δημιουργήσει ένα φιλικό πλαίσιο προσέγγισης της ιστορίας ικανό να κερδίσει το ενδιαφέρον των μαθητών για προσωπική τους αναζήτηση και μελλοντική καλή σχέση μαζί της και όχι μόνο για έναν καλό βαθμό στο αντίστοιχο μάθημα.

Αφορμή για τις παραπάνω σκέψεις μου έδωσε το βιβλίο της Μαρίζας Ντεκάστρο, γνωστής συγγραφέα που δραστηριοποιείται συγγραφικά στο χώρο του βιβλίου γνώσης κυρίως, *Κωνσταντινούπολη, 1453*. Είναι αντιληπτό από τον τίτλο ότι διαπραγματεύεται το θέμα της άλωσης. Η ανάπτυξη του χρονικού ολοκληρώνεται με 16 τίτλους και το βιβλίο στο τέλος παραθέτει «Σημειώσεις για την εποχή» και τη σχετική βιβλιογραφία που συμβουλευτήκε η συγγραφέας για το βιβλίο. Το πρώτο «κεφάλαιο» περιλαμβάνει τους μύθους γύρω από το χτίσιμο της Κωνσταντινούπολης και χρονικά ταξιδεύει τον αναγνώστη στο 657 π.Χ., τότε που οι Μεγαρείς με τον αρχηγό τους τον Βύζαντα απευθύνθηκαν στο μαντείο των Δελφών προκειμένου να ιδρύσουν μια νέα αποικία. Δίνονται με σύντομο τρόπο πληροφορίες που διατρέχουν το χρόνο και ο αναγνώστης διατρέχει μαζί τους την ιστορία, ακούει για το ρωμαϊκό κράτος, τον Κωνσταντίνο και το πώς έφτασε το 330 που γιορτάστηκαν τα γενέθλια της πόλης. Πριν τελειώσει το κεφάλαιο, σε μια μικρή παράγραφο, γίνεται αναφορά στην δόξα τη Πόλης, και σκιαγραφείται η λαμπρότητά της για τον πλούτο και την ομορφιά της. Και αμέσως φτάνει το 1.123. Θα ακολουθήσει η περιγραφή της κατάστασης της αυτοκρατορίας τον 15^ο αιώνα, ο κλυδωνισμός και συρρίκνωση της βυζαντινής αυτοκρατορίας, ενώ παράλληλα αναπτύσσεται η παρουσία του Μωάμεθ και το μεγαλεπήβολο σχέδιό του να κατακτήσει την Πόλη των πόλεων.

Η συγγραφέας δεν παραθέτει απλά τα γεγονότα σε χρονική σειρά, αλλά με αφηγηματικό τρόπο εισάγει τους αναγνώστες στο όλο κλίμα και καταφέρνει με ποικίλες τεχνικές, δάνεια αφήγησης του λαϊκού λόγου, να ενεργοποιήσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη και να το διατηρήσει αμείωτο. Ο τρόπος παρουσίασης και το ύφος, πιστοποιούν τη σχέση μεταξύ ιστορίας και λογοτεχνίας, του ιστορικού και του λογοτέχνη. Η αφήγηση είναι μια γέφυρα που ενώνει τις ιστορικές «αλήθειες» με την φαντασία. Είναι γνωστό ότι όχι σπάνια η μια δανείζεται από την άλλη, με στόχο πάντα να φωτιστεί περισσότερο, και να γίνει πιο αληθοφανής, η έκθεση των γεγονότων και η δράση των προσώπων. Αξιοποιεί η συγγραφέας τις πηγές, τις μαρτυρίες και δείχνει στους νεαρούς αναγνώστες την αξία και τη λειτουργία κάθε μιας από αυτές. Ο αφηγητής διατηρεί το ύφος του ιστορητή. Δεν είναι απόλυτος, δεν δείχνει ως μονόδρομο τα γεγονότα, δεν εξάρει τις ικανότητες της μιας πλευράς, δεν δείχνει τους εχθρούς, αλλά τις προθέσεις και των δυο πλευρών, τις συμπεριφορές τους, τις σκέψεις τους...Αφήνει τον αναγνώστη να συνάγει συμπεράσματα, να κάνει εικασίες, να δει και τις δυο όψεις. Ιδεολογικά προσπαθεί να διατηρήσει απόσταση. Λέξεις όπως «ίσως», «φαίνεται», φανερώνει τη ρευστότητα όσων γράφονται και λέγονται σε άλλα βιβλία που θεωρούνται ιστορικά και αναλαμβάνουν, αλάθητα και απόλυτα, να περιγράψουν τα γεγονότα. Έτσι όταν ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου βλέπει τον κλοιό να σφίγγει γύρω από την Πόλη(28 Μαΐου) και συγκεντρώνει τους άρχοντες, τους δημάρχους και άλλους και τους καλεί να αμυνθούν και δίνει τις τελευταίες οδηγίες, ο αφηγητής(Ντεκάστρο) ως απών και ως ένα πρόσωπο εικάζον γράφει: «Έπειτα έδωσε τις τελευταίες οδηγίες, λέγοντας ίσως αυτά τα λόγια:...(40). Το ίδιο θα επαναλάβει και στη σελίδα 43, όταν αναφέρει τα λόγια που ο λαός πιστεύει ότι είπε ο Κωνσταντίνος: [«Δεν υπάρχει κανένας χριστιανός να μου πάρει το κεφάλι;» ίσως φώναξε απελπισμένος...]. Αυτό που σε άλλες πηγές ο

αναγνώστης/ μαθητής το εισπράττει ως δεδομένο, εδώ αφήνεται να διαφανεί ο ρόλος της προφορικότητας και έτσι ο αναγνώστης έχει τη δυνατότητα να εκτιμήσει και να κρίνει το πιθανό με το δεδομένο.

Η συγγραφέας παραθέτει στοιχεία, χωρίς να σχολιάζει την ανισότητα, π.χ. αναφέρεται απλά στα 26 καράβια του αυτοκρατορικού στόλου και στα 150 των Οθωμανών. Δεν αποκρύπτει τις συνθήκες που επικρατούν σε αντίστοιχες καταστάσεις, δεν ωραιοποιεί ούτε ηρωοποιεί. Δεν αποκρύπτονται τα αντίποινα του Κωνσταντίνου που διέταξε να εκτελεστούν όλοι οι Οθωμανοί αιχμάλωτοι του, όταν πληροφορήθηκε τη βύθιση της βάρκας του Κόκου που επιχειρήσε με άλλους να κάψουν ανεπιτυχώς τα μεγάλα οθωμανικά καράβια. Και ο ρόλος του ουδέτερου αφηγητή επιβεβαιώνεται ακόμη μια φορά, όταν οικειοποιείται το ύφος του παραμυθά, και απευθυνόμενος στο ακροατήριο, διακόπτει την εξιστόρηση και ρωτά «...Ήταν κακοτυχία; Ήταν προδοσία;...»(41). Γνωρίζει η συγγραφέας να χειρίζεται το λόγο και την ψυχοσύνθεση του αναγνώστη και ξέρει πότε να καταφεύγει σε λογοτεχνικές εκφράσεις για να περιγράψει το κλίμα και τα «σημάδια» στα οποία πίστευαν τότε οι άνθρωποι: «...Μεγάλες στάλες άρχισαν να πέφτουν πάνω στην πόλη σαν χοντρά δάκρυα ζώου...». Με λιτότητα αλλά αληθοφάνεια σκιαγραφεί τη συμπεριφορά των Οθωμανών της 30 Μαΐου και της εισόδου τους στην Πόλη.

Ολοκληρώνοντας το βιβλίο ο αναγνώστης έχει μια σαφή εικόνα και γνώση των γεγονότων και της κλιμάκωσής τους, και το ξεχωριστό στο βιβλίο είναι ότι δεν δημιουργεί εξάρσεις κατευθυνόμενων συναισθημάτων. Αυτή είναι και η διαφορά με ένα βιβλίο που γράφεται με πρόθεση να χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο του μαθήματος της ιστορίας. Η Ντεκάστρο με γλώσσα λιτή και συνδυαστικό ύφος λογοτεχνικότητας και ιστορικής γνώσης, είναι σα να τοποθετεί κομμάτια ενός παζλ, και έτσι στα μάτια του αναγνώστη ολοκληρώνεται μια εικόνα ως αποτέλεσμα συνειρμών, σκέψης, κρίσης, αναγνώρισης των προθέσεων και προσπαθειών και των δυο πλευρών. Συνάγει μόνος του συμπεράσματα, κυρίως θέτει ερωτήματα για να ερμηνεύσει τα γεγονότα.

Αφού η συγγραφέας ολοκληρώσει την εξιστόρηση της άλωσης, παραθέτει το κεφάλαιο «Πώς γράφτηκε αυτό το βιβλίο»(48) και μιλά απευθείας στον αναγνώστη και διαφοροποιείται από τον αφηγητή με την διαφορετική γραμματοσειρά του κειμένου. Του μιλά για το ρόλο της και τον συγκερασμό γνώσης των πηγών, της ύπαρξης των αληθινών προσώπων και του ρόλου της φαντασίας στην ολοκλήρωση του βιβλίου. Σημαντικές είναι και οι αναφορές στα πρόσωπα που άφησαν γραπτές πηγές για τα γεγονότα. Έτσι ο αναγνώστης συνεχίζει να μαθαίνει για το ρόλο τους στα γεγονότα αλλά και τη σπουδαιότητα των γραπτών που άφησαν.

Το βιβλίο συνοδεύεται από εικόνες και χάρτες του Σταμάτη Μπονάτσου, που κάνει την αφήγηση πιο ενδιαφέρουσα και το βιβλίο πιο ανάλαφρο και ένα εικαστικό ανάγνωσμα. Μπορεί να αποτελέσει ένα ενισχυτικό εγχειρίδιο στο μάθημα της ιστορίας καθώς δίνει τη δυνατότητα σύγκρισης περιεχομένου και μορφής διαφορετικών εντύπων με κοινό στόχο, αλλά και διαφορετική οπτική έκθεσης των γεγονότων.

Διαθέτει γενικά όλα εκείνα τα στοιχεία που μπορούν να υποστηρίξουν το ιστορικό γεγονός και να ικανοποιήσει όχι μόνο τον μαθητή αναγνώστη, αλλά και έναν ενήλικα, που απολαμβάνει την αφήγηση και ίσως για πρώτη φορά, ξεκαθαρίσει μέσα του όλο το συνονθύλευμα «παπαγαλίστικης» και ελλειμματικής γνώσης, που τον ακολουθεί από τα μαθητικά του χρόνια.

Τσιλιμένη Τασούλα

Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας